

ارزیابی عملکرد شهرداری‌های مناطق هشت گانه شهر اهواز در چارچوب الگوی حکمرانی خوب شهری

امین فرجی*، علی اصغر آدینه‌وند**، مهدی علیان***

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۶/۲۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۹/۱۴

چکیده

تجربه کشورهای تمرکزگرا نشان داده است که نگاه یک‌سویگر و از بالا به شهر، مشکلات زیادی را به بار خواهد آورد که تنها راه برای رفع آن، ایجاد الگویی انعطاف‌پذیر می‌باشد؛ الگویی که بتواند همه ارکان تأثیرگذار بر شهر را مورد توجه قرار دهد. به نظر می‌رسد الگوی حکمرانی خوب شهری پیشنهاد مناسبی برای وضعیت شهرهای امروزی باشد. بر همین اساس پژوهش حاضر سعی نموده که مؤلفه‌های اصلی حکمرانی خوب شهری را مورد مطالعه قرار داده و با معرفی‌سازی از مؤلفه‌های کلان حکمرانی خوب شهری، میزان رعایت اصول حکمرانی خوب شهری را در شهرداری‌های مناطق هشت گانه شهر اهواز مورد بررسی قرار دهد. این پژوهش از منظر ماهیت، کاربردی و از لحاظ روش مطالعه، توصیفی-تحلیلی می‌باشد. شیوه جمع‌آوری اطلاعات پیمایشی-کتابخانه‌ای می‌باشد. جامعه آماری شامل سه گروه شهروندان (ساکنان مناطق هشت گانه شهر اهواز)، بخش دولتی (ادارات آب، برق و گاز) و همچنین بخش خصوصی (شرکت‌های پیمانکاری و بخش خصوصی تأثیرگذار بر شهر) می‌باشد. در ادامه به تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه، تست دانکن و ضریب همبستگی پیرسون مبادرت گردیده است. نتایج حاصله حاکی از آن است که عملکرد کلی شهرداری شهر اهواز، در چارچوب الگوی حکمرانی خوب شهری نمی‌باشد. همچنین بین شهرداری‌های مختلف مناطق هشت گانه شهر اهواز اختلاف عملکرد وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: حکمرانی خوب شهری، شهرداری، ارزیابی عملکرد، مناطق هشت گانه شهر اهواز.

---

* استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، پردیس فارابی، قم، ایران (نویسنده مسئول). a.faraji@ut.ac.ir
** دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. adineh.ir@gmail.com
*** دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران. m.alian_87@yahoo.com

مقدمه

امروزه، جمعیت مردمی که در مناطق شهری زندگی می‌کنند از تمام ادوار تاریخ بشر بیشتر است و روند شهرنشینی غیر قابل بازگشت است. تخمین زده شده است که جمعیت شهری دنیا تا سال ۲۰۲۵ دو برابر شده و به بیش از ۵ میلیارد نفر خواهد رسید، که بیش از ۹۰٪ این رشد در کشورهای در حال توسعه خواهد بود (UN-Habitat, 2003: 8). اما این‌ها تنها عدد هستند؛ شهرها به عنوان موتورهای رشد و توسعه اجتماعی دارای پتانسیلی باورنکردنی هستند که بی‌شک باید مورد توجه قرار گیرند (Lewis & Mioch, 2005: 50). مدیریت شهری در آینده به طور اعم و در قرن بیست و یکم به طور اخص، مواجه با چالش خواهد بود؛ چالشی که خود برآمده از تغییر و تحولات فناورانه، جمعیتی، اقتصادی، سیاسی و بین‌المللی است (صالحی، ۱۳۸۱: ۵۱). جامعه جهانی نیز به این نتیجه رسیده است که مشکل عمده مدیریت شهری کمبود منابع مالی یا تکنولوژی مدرن و یا نیروی انسانی ماهر نیست، بلکه مشکل اصلی در شیوه اداره این عوامل است؛ زیرا مدیریت شهری بایستی دارای مؤلفه‌هایی چون شفافیت، پاسخگویی، مشارکت‌طلبی، قانون‌مداری، کارآمدی و اجماع‌گرایی باشد (ترابی، ۱۳۸۳: ۶).

تحولات دوران حاضر، خصوصاً نیم قرن اخیر شکل جدیدی به جامعه‌شناسی شهری و همچنین روابط بین آن داده است. جامعه نوین شهری با ویژگی‌هایی چون ناهمگونی جمعیتی، تحرک اجتماعی بالا، تفکیک و قشربندی گسترده و سازمان‌دهی اجتماعی و سیاسی جدید به همراه مطالبات گوناگون و پراکنده سیاسی، اجتماعی و مدنی شهروندان زمینه شکل‌گیری روابط جدید میان آنان و حکومت‌های محلی (دولت‌های شهری) شده است (اکبری، ۱۳۸۶: ۲). این تحولات به طبع، زمینه را برای دیدگاهی جدید در مدیریت (خصوصاً مدیریت شهری) باز کرده است. بر اساس این دیدگاه جدید، حکمرانی فرآیندی است که مشکلات و معضلات جامعه (جامعه شهری

و شهر) با تلاش و تکاپوی جمعی و با اتکا به قدرت عمومی و به‌کارگیری آن حل می‌شود و سامان می‌یابد و هرگاه چنین مفهومی از حکمرانی بر کیفیت و نحوه انجام وظایف آن تأکید کند، مفهوم حکمرانی خوب^۱ مطرح می‌شود (اکبری، ۱۳۸۶: ۱۴).

برای گریز از مشکلات اداره مناطق شهری نیاز به درک معنای عبارت حکمرانی خوب و توسعه مکانیسم‌های مرتبط با آن برای ارزیابی می‌باشیم (Lockwood, 2009: 755). اصطلاح «حکمرانی» و «حکمرانی خوب» به نحو گسترده‌ای در ادبیات توسعه رواج پیدا کرده و حکمرانی بد به عنوان یکی از علل اساسی ناکامی جوامع امروزی در دستیابی به توسعه معرفی شده است. این در حالی است که نهادهای مالی بین‌المللی و کمک‌کنندگان جهانی نیز وام‌ها و کمک‌های مالی خود را معطوف به شرایطی کرده‌اند که متضمن اجرای مؤلفه‌های حکمرانی خوب است. یک مبنای اساسی برای ویژگی‌های حکمرانی خوب، شاخص‌های هشت‌گانه‌ای است که توسط برنامه توسعه سازمان ملل^۲ و بانک جهانی مطرح شده‌اند. این شاخص‌ها به ترتیب عبارتند از: مشارکت^۳، حاکمیت قانون^۴، شفافیت^۵، مسئولیت‌پذیری^۶، اجماع‌سازی^۷، عدالت و انصاف^۸، پاسخگویی^۹، کارایی و اثربخشی^{۱۰} (World Bank, 2009: 3).

شهرهای ایران خصوصاً در سال‌های اخیر رشد شتابان و ناموزونی را تجربه کرده‌اند. با توجه به این رشد شتابان شهرنشینی و همچنین عدم وجود سیستم مدیریتی کارآمد، چه در گذشته و چه در حال حاضر، به نظر می‌رسد وجود سیستم مدیریتی جدید که نگرشی پویاتر به شهر و شهروندان داشته باشد، لازم است. شهر اهواز، شهری

-
1. good governance
  2. UNDP
  3. participation
  4. the rule of law
  5. Transparency
  6. Responsibility
  7. consensusization
  8. fairness
  9. Accountability
  10. Responsiveness

با سابقه در مدیریت شهری است. با توجه به این که مدیریت شهرهای ایران در سطح پایینی است، به نظر می‌رسد که شهر اهواز نیز از این قاعده مستثنا نیست و نیازمند سیستم مدیریتی جدید و پویاتری می‌باشد تا بتواند میزان اثرگذاری خود را در شهر افزایش دهد. در پژوهش حاضر سعی شده است، شاخصه‌های مهم حکمرانی خوب شهری را که حال جایگاه آن در توسعه و مدیریت شهری مورد تأیید همگان قرار گرفته، مورد مطالعه قرار دهد و با استفاده از معرفه‌سازی از مؤلفه‌های کلان حکمرانی خوب شهری، میزان رعایت اصول حکمرانی خوب شهری را در شهرداری‌های مناطق هشتگانه شهر اهواز مورد بررسی قرار دهد.

مبانی نظری پژوهش

هرچه ماهیت اتفاقات در شهرها پیچیده‌تر می‌شود، باید مشی مدیریت آن‌ها نیز پیچیده‌تر شود (Lewis & Mioch, 2005: 51). حکمرانی مفهوم جدیدی نبوده بلکه پیشینه آن به آغاز شکل‌گیری تمدن بشری می‌رسد؛ به بیانی ساده مفهوم حکمرانی فرآیندی از تصمیم‌سازی است که تصمیم‌ها در آن به اجرا در می‌آیند (فرزین پاک، ۱۳۸۳: ۶۸)، از این رو می‌توان آن را به قدمت تمدن بشری دانست. به طور خاص یکی از نخستین مطالعات در حوزه مسائل شهری و مرتبط به این موضوع را برایان مک لالین^۱ در اوایل دهه ۱۹۷۰ انجام داده است. او حکمرانی را نوعی فرآیند می‌داند که متضمن نظام به هم پیوسته‌ای است که هم حکومت و هم اجتماع را دربر می‌گیرد. افراد دیگری چون مک کینلی و اتکینسن نیز پس از او این بحث را مطرح کرده‌اند. بانک جهانی^۲ در مطالعات سال ۱۹۸۹ دریافت که حکمرانی، شیوه مدیریت اداره کشور یا رابطه شهروندان با حکومت‌کنندگان، با موضوع محوری توسعه است. پس از

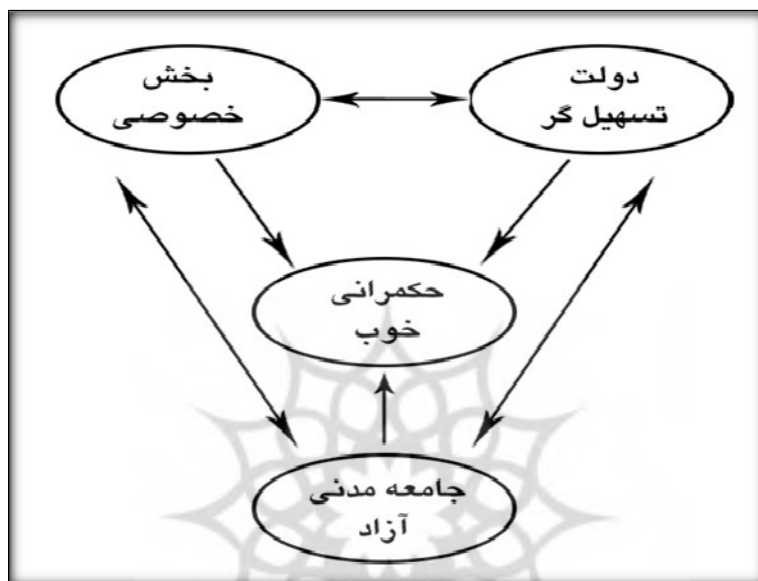
---

1. mack lalin
2. STOWE

آن سازمان ملل در دومین کنفرانس مربوط به سکونتگاه انسانی^۱ (هیئات ۲) در سال ۱۹۹۶ در استانبول تأکید کرد که دولت‌ها در جهت استقرار حکمرانی شهری در شهرهای جهان قدم بردارند و شعار خود را «فعالیت جهانی برای حکمرانی شهری پسندیده» قرار دهند (برک پور، ۱۳۹۰: ۲۹۱). پس از آن مفهوم جدید حکمرانی خوب در سمینارها و همایش‌های متعددی مورد بررسی قرار گرفت و از سال ۲۰۰۰ بانک جهانی هر ساله گزارشی در مورد فعالیت‌ها و همکاری‌های این بانک با کشورهای مختلف با عنوان «اصلاح نهادهای عمومی و تقویت حکمرانی» منتشر کرده است (عربشاهی، ۱۳۸۳: ۱۲).

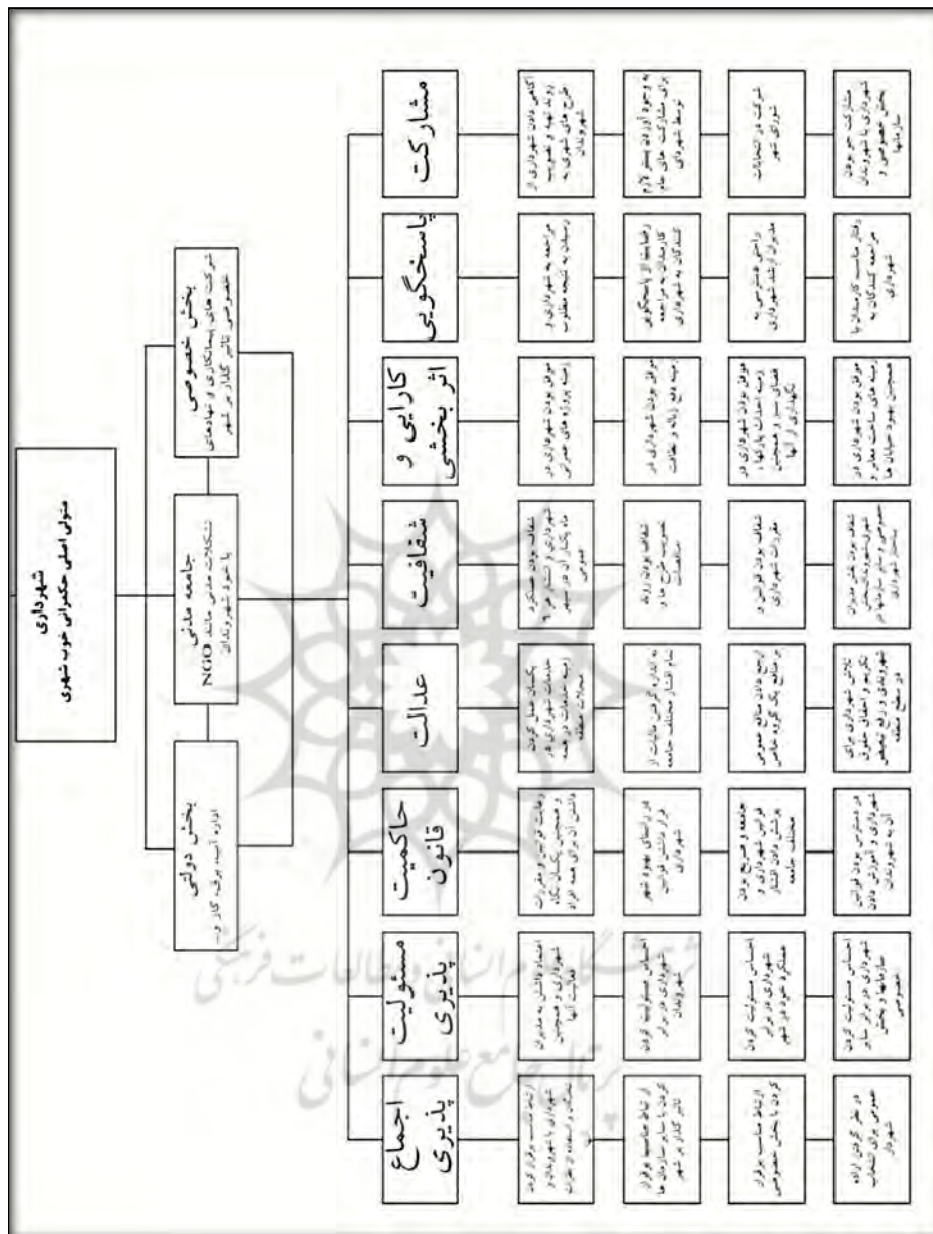
در مقام تعریف، حکمرانی شهری نوعی فرآیند و ارتباط میان حکومت شهری و شهروندان است که هم حکومت شهری و هم جامعه مدنی را دربر می‌گیرد و بر حقانیت و تقویت عرصه عمومی تأکید دارد (برک پور، ۱۳۹۰: ۱۸۲). بنابر نظر اکثر صاحب‌نظران حکمرانی شهری منشأ قدرت و مشروعیت در حکمرانی شهری، تمام شهروندان و حضور آن‌ها در همه صحنه‌ها و ارکان جامعه مدنی است (شهیدی، ۱۳۸۶: ۴۲). به طور کلی از برآیند نظرات مختلف حکمرانی خوب هشت ویژگی عمده قابل ادراک است. بر این اساس حکمرانی شهری باید مشارکت‌گرا، اجماع‌گرا، پاسخگو، شفاف، کارا و کارآمد، دربرگیرنده و پیرو قانون باشد (فرزین پاک، ۱۳۸۳: ۷۰). این گونه تصور می‌شود که لازمه مدیریت شهری، اکنون وجود شاخص‌های حکمرانی خوب است که یک همبستگی مثبت با توسعه را دارا می‌باشد؛ در نتیجه با در نظر گرفتن همکاری‌های سیاسی، چارچوب‌های پاسخگویی و مشارکت شهروندان برای ادعای مطالباتشان، به عنوان ارکان کلیدی حکمرانی خوب معرفی می‌شوند (Roy, 2007: 677). براساس مطالعاتی که در زمینه حکمرانی خوب شهری صورت گرفته است حکمرانی خوب الگویی از تعامل و شراکت سه بخش دولتی، بخش خصوصی و

نهادهای مدنی ارائه می‌کند که با همکاری شراکتی این سه حوزه، حکمرانی تحقق می‌یابد (شکل).

شکل ۱- الزامات حکمرانی خوب

براساس بنیادهای الگوی حکمرانی خوب شهری می‌توان مدل تحلیلی پژوهش حاضر را در قالب شکل ۲ تدوین نمود. این مدل، وضعیت شهرداری را نسبت به سایر گروه‌های تأثیرگذار بر شهر، نشان می‌دهد. در سطح پایین‌تر نیز وضعیت گروه‌ها، مؤلفه‌ها و معرفه‌های مورد نیاز برای ارزیابی عملکرد شهرداری‌ها در چارچوب الگوی حکمرانی خوب شهری نشان داده شده است.

شکل ۲- مدل تحقیق نگارنده از ارزیابی عملکرد شهرداری در چهارچوب حکمرانی

خوب شهری (منبع: مطالعات نگارندگان)

مواد و روش‌های پژوهش

روش پژوهش

پژوهش حاضر از منظر ماهیت، کاربردی و از لحاظ روش بررسی توصیفی-تحلیلی می‌باشد. شیوه جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای - پیمایشی می‌باشد. در این پژوهش با توجه به هدف، بیان مسئله و فرضیات تحقیق، عملکرد شهرداری مناطق هشت‌گانه شهر اهواز در چارچوب الگوی حکمرانی خوب شهری مورد ارزیابی قرار گرفته است؛ به صورتی که ضمن مطالعه آثار کتابخانه‌ای و استفاده از آمارنامه‌ها (سالنامه‌های آماری، سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن) و بانک‌های اطلاعاتی شهرداری اهواز، از نظرات افراد مختلف نیز استفاده شده است. از طریق ارائه پرسشنامه، نظرات شهروندان، بخش خصوصی و همچنین سایر ادارات دولتی در ارتباط با شهرداری استفاده شده و با بررسی اطلاعات و همچنین تجزیه و تحلیل آن‌ها با استفاده از نرم افزار Spss و همچنین نرم افزار Excel سعی در تبیین مناسب داده‌ها شده است. همچنین برای خروجی گرافیکی داده‌ها از نرم افزار Arc GIS استفاده شده است. برای تحلیل داده‌ها از آزمون آنوای یک‌طرفه، تست دانکن و همچنین ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است.

جامعه آماری

جامعه آماری این پژوهش شهروندان، کارکنان بخش دولتی و خصوصی مناطق هشت‌گانه شهر اهواز می‌باشد. در این تحقیق به صورت نمونه از شهروندان، کارکنان بخش دولتی و همچنین بخش خصوصی مناطق مختلف شهر اهواز نظرسنجی شده است. شهر اهواز دارای ۸ منطقه شهری و جمعیت آن بالغ بر ۱ میلیون نفر می‌باشد. در

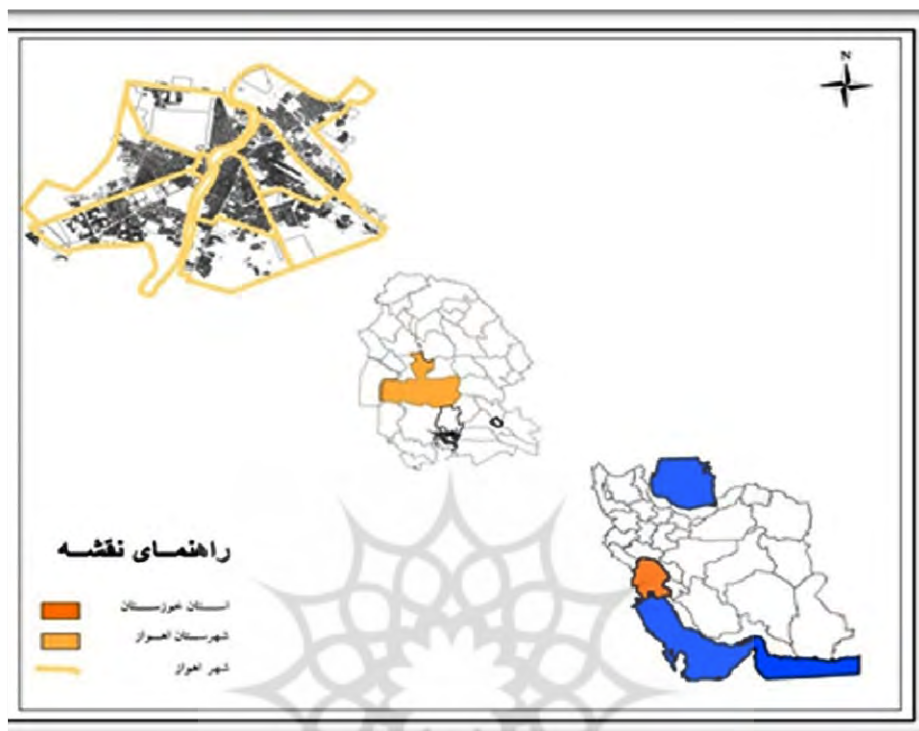

ارزیابی عملکرد شهرداری‌های مناطق هشت‌گانه شهر ... ۱۲۳

این تحقیق از شیوه نمونه‌گیری احتمالی طبقه‌بندی، استفاده شده است. در این تحقیق پس از محاسبه حجم نمونه، از بین کل افراد ساکن شهر اهواز، هر منطقه با توجه به میزان جمعیت خود، تعداد پرسشنامه مناسب به آن تعلق گرفته شده است. از تعداد پرسشنامه‌های تعلق گرفته به هر منطقه شهری اهواز برای ارزیابی عملکرد شهرداری آن منطقه، ۵۰٪ درصد آن به شهروندان، ۲۵٪ درصد آن به کارکنان بخش دولتی و ۲۵٪ درصد آن به افراد بخش خصوصی تعلق گرفته شده است. با توجه به این‌که حجم جامعه برابر با ۱ میلیون نفر می‌باشد، با جایگزینی مقادیر یادشده در فرمول کوکران، تعداد ۳۸۵ نفر به عنوان حجم نمونه برآورد شده است. برای رسیدن به سطح اطمینان بالاتر تحقیق، نگارندگان حجم نمونه را به ۴۰۰ نفر افزایش داده‌اند.

معرفی محدوده مورد مطالعه

شهر اهواز به عنوان مرکز اداری-سیاسی استان خوزستان و مرکز منطقه جنوب غربی کشور با جمعیت بیش از یک میلیون نفری خود (۱۳۰۳۰۰۰ نفر در سال ۱۳۹۵) از موقعیت سیاسی و اقتصادی خاصی برخوردار است؛ به گونه‌ای که این شهر با ۸ منطقه شهری حدود یک‌چهارم جمعیت نقاط شهری استان خوزستان را در خود جای داده است. از نظر جغرافیایی این شهر با مساحت ۲۲۰ کیلومتر مربع دومین شهر وسیع ایران پس از تهران می‌باشد (سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۸۴: ۳).

شکل ۳- نقشه موقعیت جغرافیای و تقسیمات سیاسی شهر اهواز

نتایج و بحث

ارزیابی میزان اختلاف عملکرد شهرداری‌های مناطق هشت‌گانه شهر در چارچوب حکمرانی خوب شهری

در این بخش به بررسی و ارزیابی پرسشنامه‌های برداشت شده از گروه‌ها و مناطق مختلف با توجه به مؤلفه‌های حکمرانی خوب شهری پرداخته می‌شود. برای این ارزیابی از آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه، تست دانکن و ضریب همبستگی پیرسون استفاده می‌شود. هدف از این ارزیابی بررسی میزان معناداری عملکرد شهرداری‌های مناطق هشت‌گانه شهر اهواز در چارچوب مؤلفه‌های حکمرانی خوب شهری و همچنین میزان همبستگی میان مؤلفه‌ها می‌باشد.

تحلیل واریانس

زمانی که محقق بخواهد به بررسی تفاوت میانگین بیش از دو جامعه یا بیش از دو گروه و یا بیش از چند شاخصه بپردازد، باید از روش تحلیل واریانس استفاده کند. در واقع تحلیل واریانس روشی است برای آزمایش تفاوت بین گروه‌های مختلف، داده‌ها و یا نمونه‌های مختلف. این روش کل واریانس موجود در یک مجموعه از داده‌ها را به دو بخش تقسیم می‌کند. از یک طرف واریانس موجود ممکن است ناشی از تفاوت بین گروه‌ها و یا مناطق مورد مطالعه باشد. از طرفی دیگر ممکن است واریانس موجود به دلیل تفاوت موجود در درون نمونه‌ها باشد. مهم‌ترین اصل در تحلیل واریانس (ANOVA) آزمایش تفاوت‌های موجود در بین میانگین جوامع، گروه‌ها و یا شاخص‌های مورد مطالعه از طریق بررسی میزان واریانس می‌باشد. در ارزیابی تحلیل واریانس، میزان معناداری (sig) معیار قرار می‌گیرد. اگر میزان آن کوچک‌تر از ۰/۰۵ و بزرگ‌تر از ۰/۰۱ باشد، می‌توان قضاوت کرد که بین گروه‌های مورد مطالعه تفاوت در سطح ۹۵٪ درصد می‌باشد. در صورتی که عدد به دست آمده کوچک‌تر از ۰/۰۱ باشد، می‌توان ادعا کرد که این تفاوت در سطح ۹۹٪ درصد معنادار است. پس از پی بردن به سطح معناداری میانگین‌ها، محقق باید مقایسه‌های دیگری را نیز در بین گروه‌ها، مناطق و یا شاخص‌های بین گروه‌های متغیر وابسته انجام دهد. برای این کار تست دانکن، شفه و توکی بر اساس هر یک از متغیرهای وابسته از جمله مقایسه‌هایی است که انجام می‌گیرد.

جدول مشاهده می‌شود. سطح معناداری (sig= ۰/۰۰) بدست آمده، معنادار بودن آن را در سطح ۹۹٪ درصد تأیید می‌کند. این امر نشان دهنده معنادار بودن ارزیابی ما می‌باشد. به این معنا که افراد پاسخگو در مناطق هشت گانه شهر اهواز برای ارزیابی عملکرد شهرداری‌ها دارای اختلاف نظر می‌باشند. این اختلاف نظر موجب معنادار شدن و اختلاف سطح مناطق با هم دیگر می‌باشد. برای بررسی و مشخص شدن اختلاف معناداری مناطق در ارزیابی مؤلفه‌ها از تست دانکن استفاده می‌شود. نتایج به دست آمده از تست دانکن اثرات بین مناطق و یا گروه‌های مختلف را در وضعیتی معنادار به سمت گروه‌های

همگن تقسیم‌بندی می‌کند. در این تست نشان داده می‌شود که میزان مؤلفه‌های حکمرانی خوب شهری در چه مناطقی تفاوت معنادار ندارد.

جدول ۱- ارزیابی آنوای یک طرفه نظرات سه گروه شهروندان، بخش دولتی و همچنین بخش خصوصی در ارزیابی عملکرد شهرداری در چهارچوب حکمرانی خوب شهری

ANOVA						
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
مشارکت	Between Groups	۸۷,۰۹۱	۷	۱۲,۴۴۲	۱۱۲,۴۱۸	۰
	Within Groups	۴۳,۳۸۴	۳۹۲	۰,۱۱۱		
	Total	۱۳۰,۴۷۵	۳۹۹			
پاسخگویی	Between Groups	۱۵۵,۵۴۴	۷	۲۲,۲۲۱	۱۴۲,۶۲۲	۰
	Within Groups	۶۱,۰۷۴	۳۹۲	۰,۱۵۶		
	Total	۲۱۶,۶۱۸	۳۹۹			
کارایی	Between Groups	۱۳۳,۸۶۵	۷	۱۹,۱۲۴	۲۰۱,۲	۰
	Within Groups	۳۷,۲۵۹	۳۹۲	۰,۰۹۵		
	Total	۱۷۱,۱۲۴	۳۹۹			
شفافیت	Between Groups	۱۷,۷۴	۷	۲,۵۳۴	۱۹,۸۴۵	۰
	Within Groups	۵۰,۰۶	۳۹۲	۰,۱۲۸		
	Total	۶۷,۸	۳۹۹			
عدالت	Between Groups	۱۹,۵۶۹	۷	۲,۷۹۶	۲۴,۷۷۳	۰
	Within Groups	۴۴,۲۳۶	۳۹۲	۰,۱۱۳		
	Total	۶۳,۸۰۴	۳۹۹			
حاکمیت قانون	Between Groups	۸۴,۲۰۷	۷	۱۲,۰۳	۸۷,۶۵۸	۰
	Within Groups	۵۳,۷۹۶	۳۹۲	۰,۱۳۷		
	Total	۱۳۸,۰۰۳	۳۹۹			
مسئولیت پذیری	Between Groups	۶۴,۲۹۵	۷	۹,۱۸۵	۶۷,۸۵	۰
	Within Groups	۵۳,۰۶۵	۳۹۲	۰,۱۳۵		
	Total	۱۱۷,۳۶	۳۹۹			
اجماع پذیری	Between Groups	۳۸,۶۴۸	۷	۵,۵۲۱	۵۷,۲۲۳	۰
	Within Groups	۳۷,۸۲۲	۳۹۲	۰,۰۹۶		
	Total	۷۶,۴۷	۳۹۹			

(منبع: مطالعات نگارندگان)

ارزیابی عملکرد شهرداری‌های مناطق هشت‌گانه شهر ... ۱۲۷

ارزیابی عملکرد شهرداری‌های مناطق هشت‌گانه شهر اهواز در چارچوب حکمرانی خوب شهری با استفاده از تست دانکن در ادامه، مناطق شهر اهواز در چارچوب حکمرانی خوب شهری با استفاده از تست دانکن ارزیابی می‌شود. همان‌طوری که در جدول مشاهده می‌شود، منطقه ۶ پایین‌ترین جایگاه را نسبت به سایر مناطق به خود اختصاص داده است. این منطقه دارای روابط معناداری با سایر مناطق می‌باشد که بیشترین میزان معناداری را با منطقه ۲ دارا می‌باشد. منطقه ۲ در بالاترین وضعیت نسبت به سایر مناطق قرار دارد. بعد از منطقه ۶، منطقه ۵ در سطح پایینی قرار دارد و این منطقه نیز دارای روابط معناداری با سایر مناطق می‌باشد. منطقه ۱، ۷ و ۸ در گروه سوم قرار گرفته‌اند. در واقع گروه سوم وضعیت بهتری را نسبت به منطقه ۵ و ۶ دارا می‌باشد. در گروه چهارم منطقه ۴ و ۳ قرار دارد که در وضعیتی همگن قرار دارند و تا حدودی افراد پاسخگو در این مناطق نظراتی در یک راستا داشته‌اند. در گروه پنجم، منطقه ۲ وجود دارد که بهترین وضعیت را نسبت به سایر مناطق دارا می‌باشد. در نتیجه منطقه ۲ دارای روابط معناداری با سایر مناطق می‌باشد که در وضعیت پایین‌تری قرار دارند. این ارزیابی‌ها در جدول و همچنین میانگین مناطق در شکل قابل مشاهده می‌باشد.

۱۲۸ فصلنامه برنامه‌ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای، سال سوم، شماره ۵، تابستان ۱۳۹۷

جدول ۲- رتبه‌بندی عملکرد شهرداری‌های مناطق هشت‌گانه شهر اهواز در چارچوب حکمرانی خوب شهری با استفاده از میانگین و آزمون آنوای یک‌طرفه

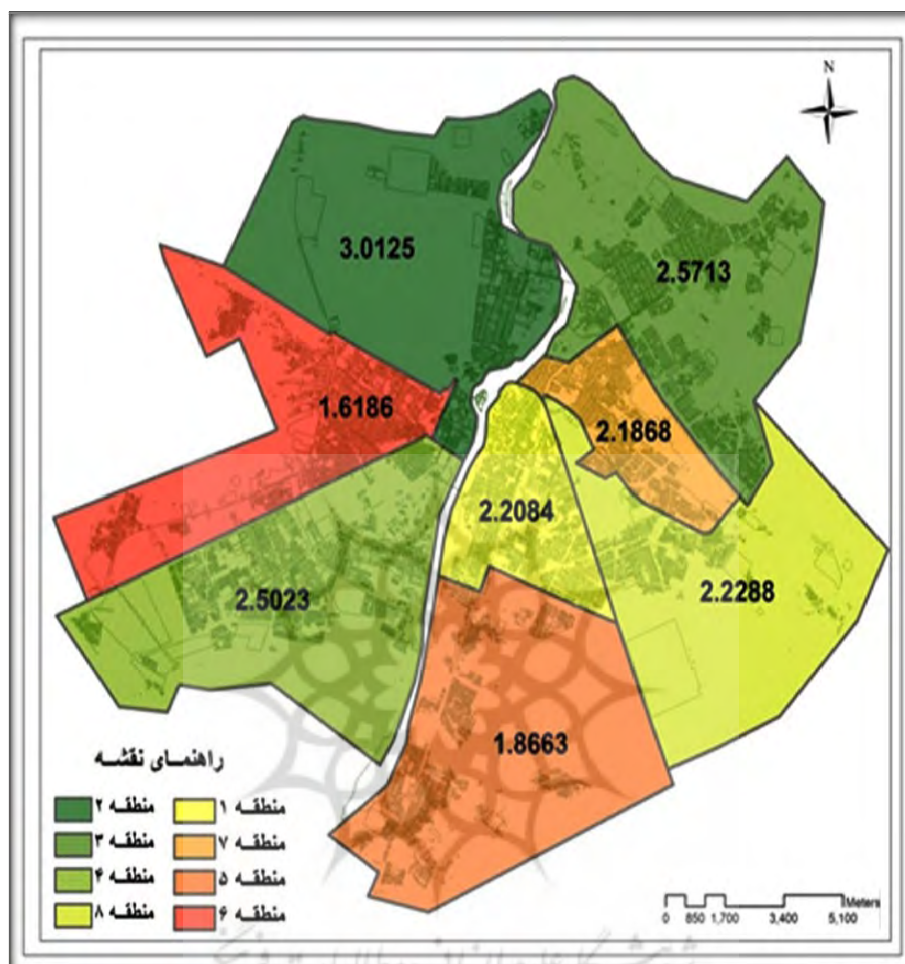
مناطق	میانگین	sig	رتبه	وضعیت عملکرد شهرداری منطقه
منطقه ۲	۳/۰۱۲۵	۱/۰۰	یک	بالتر از متوسط و مطلوب
منطقه ۳	۲/۵۷۰۴	۰/۱۴۴	دوم	پایین‌تر از متوسط و نامناسب
منطقه ۴	۲/۵۰۱۰			
منطقه ۸	۲/۲۲۸۴			
منطقه ۱	۲/۱۹۴۴	۰/۴۰۸	سوم	نامناسب و ضعیف
منطقه ۷	۲/۱۸۶۸			
منطقه ۵	۱/۸۶۹۴	۱/۰۰	چهارم	پایین‌تر از نامناسب و ضعیف
منطقه ۶	۱/۶۱۱۳	۱/۰۰	پنجم	بسیار ضعیف

(منبع: مطالعات نگارندگان)

جدول ۳- ارزیابی عملکرد شهرداری‌های مناطق هشت‌گانه شهر اهواز در چارچوب حکمرانی خوب شهری با استفاده از تست دانکن

مناطق	N	Subset for alpha = 0.05				
		۱	۲	۳	۴	۵
منطقه ۶	۷۰	۱,۶۱۱۳				
منطقه ۵	۵۶		۱,۸۶۹۴			
منطقه ۷	۵۵			۲,۱۸۶۸		
منطقه ۱	۳۸			۲,۱۹۴۴		
منطقه ۸	۴۰			۲,۲۲۸۸		
منطقه ۴	۶۰				۲,۵۰۱۰	
منطقه ۳	۵۴				۲,۵۷۰۴	
منطقه ۲	۲۷					۳,۰۱۲۵
Sig.		۱,۰۰۰	۱,۰۰۰	,۴۰۸	,۱۴۴	۱,۰۰۰

(منبع: مطالعات نگارندگان)

شکل ۴- نقشه میانگین مؤلفه‌های حکمرانی خوب شهری در ارزیابی مناطق هشت گانه شهر اهواز (منبع: نگارندگان)

ارزیابی همبستگی میان مؤلفه‌های حکمرانی خوب شهری

در اکثر مطالعات اجتماعی و انسانی، پژوهشگر معمولاً با دو یا چند متغیر سر و کار داشته و درصدد بررسی روابط بین آنها می‌باشد. در تحلیل این گونه روابط ارتباط بین متغیرها مورد توجه می‌باشد. یکی از ابزارهای مناسب جهت تحلیل میان متغیرها،

ضریب همبستگی پیرسون می‌باشد، که در این تحقیق مورد استفاده قرار گرفته شده است. ضریب همبستگی پیرسون از روش‌های پرکاربرد جهت تعیین میزان رابطه بین دو متغیر محسوب گردیده و با علامت R نشان داده می‌شود. این ضریب به منظور بررسی رابطه میان دو متغیر فاصله‌ای و یا نسبی مورد استفاده قرار می‌گیرد. مقدار آن همواره بین +۱ و -۱ در نوسان است. همان‌گونه که در جدول قابل مشاهده می‌باشد بین تحصیلات و درآمد با نمره ۰/۶۲۹ همبستگی مثبت وجود دارد. این امر نشان می‌دهد که با افزایش میزان تحصیلات در افراد پاسخگو میزان درآمد نیز افزایش می‌یابد و برعکس. بین تحصیلات و مراجعه به شهرداری با نمره ۰/۳۵۲ نیز همبستگی مثبت وجود دارد. میان تحصیلات و حکمرانی خوب شهری در مناطق با نمره ۰/۵۸۵ نیز همبستگی مثبت وجود دارد. به این معنا که با افزایش میزان تحصیلات میزان حکمرانی خوب شهری در مناطق مورد ارزیابی، بالا می‌رود و با کاهش میزان تحصیلات، میانگین حکمرانی خوب شهری نیز کاهش می‌یابد. میان درآمد و مراجعه به شهرداری نیز رابطه مثبت وجود دارد. همچنین با افزایش یا کاهش میزان درآمد، میزان حکمرانی خوب شهری نیز در سطح مناطق افزایش یا کاهش می‌یابد. همچنین میان مراجعه به شهرداری و حکمرانی خوب شهری نیز با نمره ۰/۳۳۹ رابطه مثبت وجود دارد. این امر نشان می‌دهد با افزایش میزان مراجعه به شهرداری، میزان حکمرانی خوب شهری در سطح مناطق افزایش می‌یابد و برعکس.

جدول ۴- ارزیابی ضریب همبستگی میان حکمرانی خوب شهری، درآمد، تحصیلات و مراجعه به شهرداری

Correlations					
		تحصیلات	درآمد	مراجعه به شهرداری	میانگین حکمرانی خوب شهری
تحصیلات	Pearson Correlation	۱	,۶۲۹**	,۳۵۲**	,۵۸۵**
	N	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰
درآمد	Pearson Correlation	,۶۲۹**	۱	,۳۰۹**	,۵۹۹**
	N	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰
مراجعه به شهرداری	Pearson Correlation	,۳۵۲**	,۳۰۹**	۱	,۳۳۹**
	N	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰
میانگین حکمرانی خوب شهری	Pearson Correlation	,۵۸۵**	,۵۹۹**	,۳۳۹**	۱
	N	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).					

(منبع: مطالعات نگارنده)

در ادامه میزان همبستگی میان مؤلفه‌های حکمرانی خوب شهری با یکدیگر و سایر شاخصه‌ها نشان داده می‌شود. ارزیابی‌ها با توجه به جدول نشان می‌دهد که بین همه مؤلفه‌های حکمرانی خوب شهری و سایر شاخصه‌ها، همبستگی مثبت وجود دارد. به این معنا که با افزایش هر شاخص، شاخص دیگر نیز افزایش می‌یابد و برعکس.

		تحصیلات	درآمد	مراجعه به شهرداری	مشارکت	پاسخگویی	کارایی	شفافیت	عدالت	حاکمیت قانون	مسئولیت پذیری	اجماع پذیری
	N	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰
حاکمیت قانون	Pearson Correlation	.۴۹۶	.۵۰۹	.۲۶۵	.۶۹۶	.۶۷۹	.۷۵۷	.۵۹۳	.۶۳۹	۱	.۸۳۲	.۷۳۵
	N	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰
مسئولیت پذیری	Pearson Correlation	.۵۲۸	.۵۱۱	.۴۰۰	.۶۵۸	.۶۶۷	.۷۴۸	.۵۳۸	.۶۰۴	.۸۳۲	۱	.۷۹۰
	N	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰
اجماع پذیری	Pearson Correlation	.۲۸۹	.۴۵۵	.۴۲۲	.۵۵۹	.۵۲۱	.۶۰۶	.۵۲۳	.۶۱۳	.۷۳۵	.۷۹۰	۱
	N	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰

(منبع: مطالعات نگارنده)

ارائه مدل تحلیلی نگارندگان، جهت تحقیقات آینده در زمینه شهرداری و

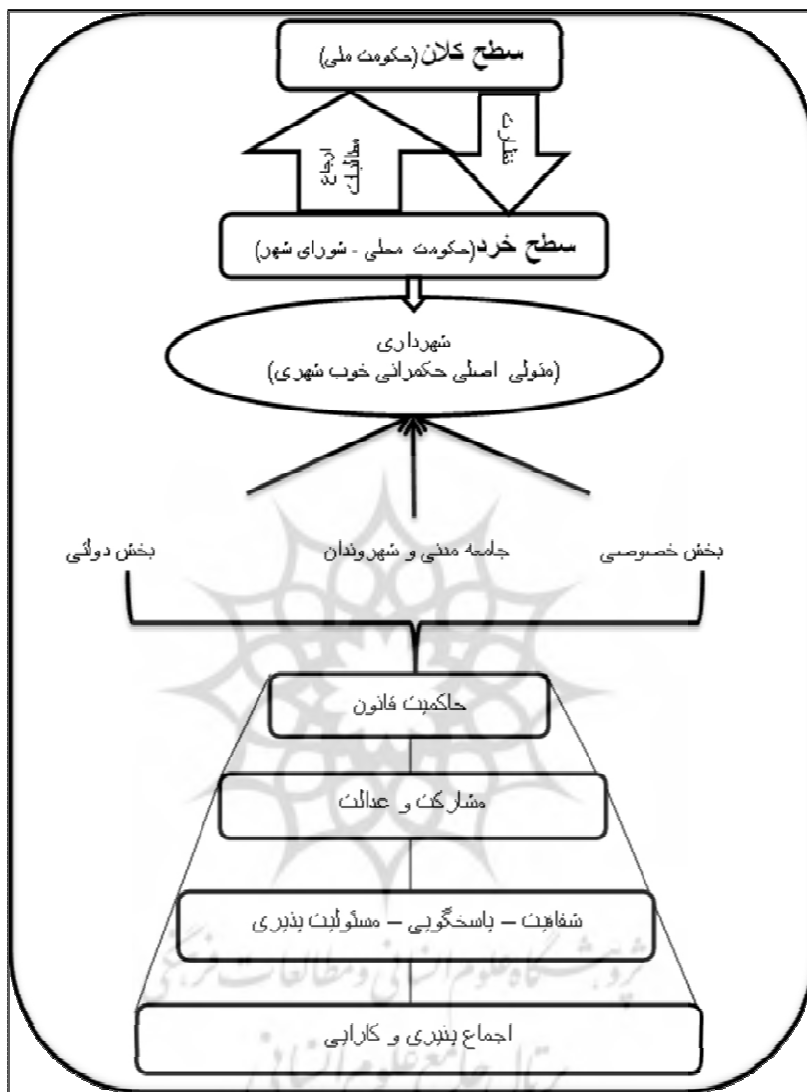
حکمرانی خوب شهری

ارزیابی‌های این پژوهش نشان داد، شهرداری‌های مناطق هشت گانه شهر اهواز، دارای عملکرد مناسبی در چارچوب حکمرانی خوب شهری نمی‌باشند و به نظر می‌رسد عدم درک مناسب از وضعیت شهر و همچنین برنامه‌ریزی مناسب جهت بهبود آن از دلایل ضعف شهرداری‌های مناطق هشت گانه شهر اهواز باشد. شهرداری‌های ایران (خصوصاً شهر اهواز) قانون مناسب و عملیاتی و همچنین مشارکت مناسب را با گروه‌های مختلف تاثیرگذار بر شهر، دارا نمی‌باشند. همین امر موجب ضعف و ناکارآمدی شهرداری‌ها در شهر می‌شود. اما چالش مهم دیگری که مدیریت شهر را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد، تصمیم‌گیری‌های کلانی می‌باشد که شهروندان، بخش

دولتی و بخش خصوصی محلی در آن نقشی ندارند. تصمیماتی که توسط دولت ملی به شهر تحمیل می‌شود. به همین دلیل است که برنامه توسعه سازمان ملل و همچنین بانک جهانی در بیان حکمرانی خوب شهری از نتایج قدرت و اهداف سیاسی نیز غافل نمی‌شوند و تمرکززدایی از ساختار کلان را یکی از راهکارهای مناسب و اصلی جهت بهبود وضعیت محلی می‌دانند. طی مطالعات بانک جهانی، بیش از ۶۰ درصد از کشورهای در حال توسعه در حال اجرای برنامه‌های تمرکززدایی هستند.

این مفهوم (تمرکززدایی) بر واگذاری اختیار به سازمان‌ها و مراکز مختلف و صلاحیت نهادهای محلی بر انجام وظایف تأکید می‌کند. تمرکززدایی بر اصل تقویت مسئولیت به سطوح پایین‌تر استوار است. هسته اصلی این سطوح پایین‌تر و دولت‌های محلی را شهرداری‌ها می‌توانند تشکیل دهند. استقلال و قدرت شهرداری هر شهر می‌تواند باز تولید اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی هر فرد در شهر خود باشد. این امر نیازمند تمرکززدایی حکومتی (در سطح کلان) و همچنین توانمندسازی دولت‌های محلی (در سطح خرد) و استقلال نسبی هر منطقه می‌باشد. به همین دلیل نگارندگان توصیه می‌کنند بهبود وضعیت در عملکرد شهرداری شهر اهواز در چارچوب حکمرانی خوب شهری منوط به تمرکززدایی از سطوح کلان به سمت سطوح خرد می‌باشد.

به همین منظور مدل تحلیلی پیشنهادی نشان می‌دهد که شهرداری اهواز با تحت پوشش قرار دادن سه گروه شهروندان و جامعه مدنی، بخش خصوصی و همچنین سایر بخش‌های دولتی باید با اولویت قرار دادن مؤلفه‌های حاکمیت قانون و همچنین مشارکت و عدالت و سایر مؤلفه‌های حکمرانی خوب شهری به برنامه‌ریزی و همچنین اداره شهر بپردازد. شورای شهر اهواز نیز با داشتن نقش نظارتی بر شهرداری می‌تواند با ارجاع دادن مطالبات از سطح شهر به ساختار کلان، نقش مناسب را ایفا کند. ساختار کلان نیز می‌تواند با نظارت و دادن استقلال به شهرها و شهرداری‌ها در رشد و توسعه شهر اهواز و سایر شهرهای کشور نقش مهمی را ایفا کند.

شکل ۵- الگوی پیشنهادی نگارندگان جهت تمرکززدایی از ساختار کلان ملی و تقویت شهرداری‌ها در سطح شهر (منبع: نگارندگان)

نتیجه‌گیری

به طور کلی نتایج حاصله از تست دانکن عملکرد شهرداری مناطق هشت‌گانه شهر اهواز را در ۵ دسته تقسیم کرده است. ارزیابی‌ها نشان داده بهترین وضعیت عملکرد شهرداری در چارچوب حکمرانی خوب شهری در میان شهرداری‌های شهر اهواز با میانگین ۳/۰۱ به منطقه ۲ تعلق دارد. در رتبه‌های بعدی منطقه ۴ (با میانگین ۲/۵۰) و منطقه ۳ (با میانگین ۲/۵۷) قرار دارد که در وضعیتی همگن قرار دارند و تا حدودی افراد پاسخگو در این مناطق نظراتی در یک راستا داشته‌اند. منطقه ۷ (با میانگین ۲/۱۸)، منطقه ۱ (با میانگین ۲/۱۹) و منطقه ۸ (با میانگین ۲/۲۲) در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند. این سه منطقه نیز تا حدودی وضعیت مشابه به یکدیگر دارند. در رتبه بعدی شهرداری منطقه ۵ (با میانگین ۱/۸) قرار دارد و در رتبه آخر شهرداری منطقه ۶ (با میانگین ۱/۶) پایین‌ترین جایگاه را نسبت به سایر مناطق به دست آورده است. این منطقه دارای روابط معناداری با سایر مناطق می‌باشد. بیشترین رابطه میزان معناداری بین منطقه ۶ و ۲ می‌باشد. منطقه ۲ (با میانگین ۳/۰۱) در بالاترین وضعیت نسبت به سایر مناطق قرار دارد.

برای بررسی میزان اختلاف مناطق از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. ارزیابی‌ها نشان داد بین تحصیلات و درآمد با نمره ۰/۶۲۹ همبستگی مثبت وجود دارد. این امر نشان می‌دهد که با افزایش میزان تحصیلات در افراد مورد پرسش قرار داده شده، میزان درآمد نیز افزایش می‌یابد و برعکس. بین تحصیلات و مراجعه به شهرداری با نمره ۰/۳۵۲ نیز همبستگی مثبت وجود دارد. میان تحصیلات و حکمرانی خوب شهری در مناطق با نمره ۰/۵۸۵ نیز همبستگی مثبت وجود دارد، به این معنا که با افزایش میزان تحصیلات، میزان مطلوبیت حکمرانی خوب شهری نیز کاهش می‌یابد. میان درآمد و مراجعه به شهرداری نیز رابطه مثبت وجود دارد. همچنین با افزایش و یا کاهش

ارزیابی عملکرد شهرداری‌های مناطق هشت گانه شهر ... ۱۳۷

میزان درآمد، میزان حکمرانی خوب شهری نیز در سطح مناطق افزایش یا کاهش می‌یابد. میان میزان مراجعه به شهرداری و حکمرانی خوبی شهری با نمره ۰/۳۳۹ نیز رابطه مثبت وجود دارد. این امر نشان می‌دهد که با افزایش میزان مراجعه به شهرداری، میزان میانگین حکمرانی خوب شهری نیز افزایش می‌یابد و برعکس.

پیشنهادها

برای بهبود وضعیت شهرداری‌های مناطق هشت گانه شهر اهواز در چارچوب حکمرانی خوب شهری با توجه به الگوی پیشنهادی در زمینه هر یک از مؤلفه‌ها پیشنهادهایی ارائه می‌شود. امید است این پیشنهادها در راستای بهبود عملکرد شهرداری اهواز و همچنین سایر شهرداری‌های کشورهای کشور مورد توجه قرار گیرند.

• حاکمیت قانون

✓ استفاده از حقوق دانان معتبر و آگاه به شرایط شهر اهواز، جهت تغییر بعضی از قوانین ناسازگار با فرهنگ و وضعیت شهر؛
✓ وجود یک نماینده از شورای شهر به صورت تمام‌وقت جهت نظارت بر اجرای قوانین و مقررات در شهرداری و همچنین مراجعه ارباب رجوع‌ها به وی در صورت وجود مشکل در عدم رعایت قوانین و مقررات؛
✓ در دسترس قرار دادن قوانین و مقررات شهرداری و آموزش دادن آن به شهروندان بخش دولتی و همچنین بخش خصوصی، مانند نوشتن قوانین به زبان ساده در بنرها و یا پلاکاردهای گسترده و نصب آن در سطح محله و منطقه.

• مشارکت

✓ استفاده از نظرات شهروندان، بخش دولتی و بخش خصوصی برای تصمیم‌گیری‌ها، خصوصاً افراد تحصیل کرده و دانشگاهی از طریق نظرسنجی‌های مختلف در سطح محله‌ها و مناطق؛

✓ ایجاد برنامه‌های همگانی مانند نظافت ساحل و جنگل و پارک‌ها با همکاری شهروندان و همچنین NGO های مختلف در سطح شهر؛
✓ مشارکت با بخش‌های خصوصی تأثیرگذار بر شهر؛
✓ آگاه کردن شهروندان، بخش دولتی و بخش خصوصی از روند تهیه و تصویب طرح‌های شهری از طریق کاتالوگ‌های مختلف و همچنین جلسات و گردهمایی‌های مختلف در سطح شهر.

• عدالت

✓ در نظر گرفتن وضعیت مالی افراد جهت دریافت عوارض در سطح مناطق مختلف شهر اهواز؛
✓ پرداختن بیشتر به مناطق در حال افت شهری، خصوصاً مناطق حاشیه‌نشین و همچنین روستاهایی که بر اثر توسعه شهر اهواز به منطقه شهری تبدیل شده‌اند؛
✓ یکسان عمل کردن بخش خدمات شهرداری در همه محلات و مناطق شهر اهواز؛

✓ تشکیل گروهی از استادان و افراد با تجربه در شهرداری و شورای شهر جهت ارجحیت دادن منافع عموم بر یک گروه خاص در تصمیم‌گیری‌ها در همه شهرها و به ویژه شهر اهواز توسط سازوکارهای تنظیم شده وزارت کشور.

• شفافیت

✓ ترجمه قوانین و مقررات شهرداری به زبان عربی، خصوصاً قوانین شهروندی و نصب آن در میدان‌های اصلی شهر جهت مناطق عرب‌نشین؛
✓ گزارش سالانه و شش‌ماهه شهرداری به شهروندان و ارائه عملکرد گذشته از طریق رسانه‌های عمومی محلی؛
✓ برگزاری جلسات با شهروندان، بخش دولتی و بخش خصوصی جهت شفاف‌سازی در روند تهیه و تصویب طرح‌ها و مناقصات؛

ارزیابی عملکرد شهرداری‌های مناطق هشت گانه شهر ... ۱۳۹

✓ تشکیل زیرگروهی در شهرداری و شورای شهر، جهت تفهیم مدیران شهری، شهروندان، بخش دولتی و همچنین بخش خصوصی در ساختار و قوانین شهرداری و نقش آن‌ها در سطح شهر.

✓ ایجاد و راه‌اندازی سامانه‌ای یکپارچه برای همه شهرداری‌های کشور و از جمله شهرداری اهواز توسط وزارت کشور و سازمان شهرداری‌ها جهت ثبت همه قراردادها در راستای ارتقاء شفافیت عملکردی شهرداری‌ها.

• مسئولیت پذیری

✓ پذیرفتن اتفاقاتی که در نتیجه ناکارآمدی شهرداری مناطق در سطح شهر اهواز رخ داده است، همچنین تشکیل کارگروهی برای تحقیق در این زمینه؛

✓ حضور شهردار مناطق در سطح محلات جهت جلب اعتماد عمومی و همچنین لمس کردن مشکلات منطقه؛

✓ حضور شهردار کل شهر اهواز، در سطح مناطق به صورت تصادفی، جهت نظارت و لمس کردن مشکلات در سطح شهر.

✓ ظرفیت‌سنجی و نظارت مناسب‌تر وزارت کشور و سازمان شهرداری‌ها بر عملکرد شهرداران به طور اعم و شهرداری اهواز به طور اخص.

• پاسخگویی

✓ وجود سامانه‌ای ارتباطی که شهروندان به راحتی بتوانند با مدیران شهری ارتباط برقرار کرده و مشکلات خود را بیان کنند؛

✓ ایجاد بخش خاصی در شهرداری که شهروندان کارهای کوچک خود را از طریق ارتباط تلفنی پی‌گیری نمایند..

✓ تدوین برنامه‌های آینده و ارائه آن در سطح شهر؛

✓ در دسترس قرار دادن طرح‌های تفصیلی و جامع از طریق شبکه‌های جامع طراحی شده توسط وزارت کشور برای همه شهرها.

• اجماع‌پذیری

✓ تشکیل شورایی (خصوصاً با رویکردی فنی - اجتماعی) متشکل از بخش‌ها و ادارات تأثیرگذار بر شهر با ریاست شهردار، جهت هماهنگی مناسب و تأثیرگذار بر سطح شهر اهواز؛

✓ در نظر گرفتن نظرات گروه‌های تأثیرگذار بر شهر برای انتخاب شهردار از طریق نظر سنجی خصوصاً شهروندان و جامعه مدنی، بخش‌های دولتی و همچنین بخش خصوصی.

• کارایی و اثربخشی

✓ مصرف بهینه عوارض به طوری که شهروندان صرف شدن آن را برای محله و شهر خود متوجه شوند؛

✓ توسعه فضای سبز برای همه محلات با توجه به سرانه‌های استاندارد خصوصاً در مناطق در حال افت و حاشیه نشین؛

✓ توجه به کیفیت شبکه معابر؛

✓ تخفیف مالیاتی برای افراد و یا گروه‌هایی که اقدام به تفکیک زباله‌ها می‌کنند؛

✓ تعیین دقیق ساعت جمع‌آور زباله‌ها و دقت در زمان‌بندی دقیق زباله‌ها و

همچنین اعلام عمومی کردن این ساعت در رسانه‌های محلی؛

✓ اولویت دادن به پروژه‌های عمرانی که شهروندان خواستار آن هستند.

منابع

- اکبری، غضنفر. (۱۳۸۶)، «سرمایه اجتماعی و حکمرانی شهری»، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۸۳: ۱۳۵-۱۵۴.
- برآبادی، محمود. (۱۳۸۴)، **الفبای شهر**، تهران: انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، چاپ اول.
- برک‌پور، ناصر. (۱۳۸۵)، «حکمروایی شهری و نظام اداره شهرها در ایران»، **اولین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت شهری**، مشهد، دانشگاه فردوسی.
- برک‌پور، ناصر و اسدی، ایرج. (۱۳۹۰)، **مدیریت و حکمروایی شهری**. تهران: انتشارات دانشگاه هنر.
- برک‌پور، ناصر؛ گوهری‌پور، حامد و کریمی، مهدی. (۱۳۸۹)، «ارزیابی عملکرد شهرداری‌ها بر پایه سنجش میزان رضایت مردم از خدمات شهری (نمونه موردی: مناطق ۱ و ۱۱ شهر تهران)». **دو فصلنامه مدیریت شهری**، دوره ۸، شماره ۲۵: ۲۱۸-۲۰۳.
- ترابی، علیرضا. (۱۳۸۳)، «مدیریت پایدار شهری در گرو حکمرانی خوب». **ماهنامه شهرداری‌ها**، شماره ۶۹: ۵-۱۱.
- رفعیان، مجتبی و حسین‌پور، علی. (۱۳۹۰)، **حکمرانی خوب شهری از منظر نظریات شهرسازی**، تهران: انتشارات طحان/هله.
- سازمان نیروهای مسلح. (۱۳۸۴)، **فرهنگ جغرافیایی آبادی‌های کشور، استان خوزستان: شهرستان اهواز**، تهران: انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
- شهیدی، محمدحسین. (۱۳۸۶)، «شهر سازی، حمل‌ونقل و حکمرانی شهری»، **جستارهای شهرسازی**، شماره ۲۰-۱۹: ۳۸-۴۴.
- صالحی، اسماعیل. (۱۳۸۱)، «اجلاس ۲۰۰۲ ژوهانسبورگ و اهمیت آن در مدیریت شهری کشورها»، **ماهنامه شهرداری‌ها**، شماره ۳۵: ۵۱-۵۳.
- عربشاهی، زهرا. (۱۳۸۳)، «برنامه قانون چهارم زیر ذره‌بین، حکمرانی خوب شهری» **ماهنامه شهرداری‌ها**، شماره ۶۹: ۱۱-۱۶.
- فرزین‌پاک، شهرزاد. (۱۳۸۳)، «آموختنی‌های شهر، حکمرانی خوب چیست؟». **ماهنامه شهرداری‌ها**، شماره ۶۹: ۳۱-۴۲.
- قلی‌پور، رحمت‌الله. (۱۳۸۷)، **حکمرانی خوب و الگوی مناسب دولت**، تهران: انتشارات معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی، دفتر گسترش تولید علم.

- Lewis, Dan and Mioch, Jaana. (2005). "urban vulnerability and good governance". *Journal of contingencies and crisis msnsgement*, 13(2), 50-53.
- Lockwod, M. (2009). "good governance for terrestrial protected areas". *Jurnal of environmental management*, 91(3), 754-766.
- Roy, I. (2007). "civil society and good governance", *Jurnal of world development*, 36(4), 677-705.
- UN-Habitat. (2003). *Global report on human settlement*. Oxford, Oxford University Press.
(<http://mirror.unhabitat.org/pmss/listItemDetails.aspx?publicationID=1156>).
- World Bank. (2009). *Municipal governance and institution building*. Report of the Portfolio Management Task Force.

